

Amir Kapetanović

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Strossmayerov trg 2, HR-10000 Zagreb
akapetan@ihjj.hr

TEKSTOLOŠKA OBRADA I JEZIČNA ANALIZA BERČIĆEVA GLAGOLJSKOGA FRAGMENTA (I/27) IZ XV. STOLJEĆA

U radu se analiziraju najvažnije paleografske, grafijske i jezične značajke glagoljskoga ulomka I/27 iz Berčićeve petrogradske zbirke. Ulomak (1 list), pisan hrvatskim jezikom, bio je dio zasad nepoznatoga srednjovjekovnoga kodeksa iz 15. stoljeća. On sadrži veoma zanimljivu raspravu Pilata i Židova, Pilatov sud o nedokazanoj Isusovoj krivnji i opis njegova ponižavanja. U članku se donosi prvo čitanje toga fragmenta (latiničkom transliteracijom i transkripcijom).

1. Pristup

Petrogradska zbirka glagoljskih fragmenata svećenika glagoljaša i filologa Ivana Berčića (1824–1870) odnedavno je dostupna javnosti zahvaljujući ruskoj znanstvenici Svetlani O. Vialovoj, koja je priredila faksimilno izdanje tih fragmenata i opisala ih u posebnom separatu (v. Vialova 2000a; Vialova 2000b). U toj vrijednoj dvotomnoj zbirci, što sadrži “pet cjelovitih rukopisa 15. i 16. stoljeća, 154 fragmenta i 53 teksta napisana kurzivnom glagoljicom” (Nazor 2000: 9), nalazi se list¹ nepoznatoga glagoljaškoga zbornika, koji je glagoljicom ispi-

---

¹ Vialova označuje list 27a-b (recto) i 27c-d (verso) prema broju 27 s verso strane lista. Broj 27 nije oznaka folije iz nepoznatoga zbornika nego oznaka lista unutar Berčićeve zbirke. U Milčetićeveu opisu zbirke, među ostalim brojevima na verso strani, uzima se 27 kao broj spomenika: “Br. 27 (44 prekrizeno), na čistom 45” (Milčetić 1955: 112). Vialova je dobro odredila verso i recto stranu lista (oštećeni stupci koje Vialova određuje *a* i *d* očito nisu bili rubni na obje strane lista, nego bliži uvezu). Mi ćemo također stupce označiti A i B (recto) i C i D (verso).

san dvostupačno s obje strane.² Riječ je o ulomku većega pripovjednoga teksta koji obrađuje novozavjetnu, pasionsku temu. Ulomak sadrži Pilatov sud o nedokazanoj Isusovoj krivnji, traženje Židova da se Isus kazni propinjanjem na križu i ruganje svjetine Isusu. Nije riječ o izravnom prijevodu biblijskoga teksta, nego o apokrifnoj priči s biblijskim likovima. Veći dio teksta dijaloški je oblikovan, ali nije riječ ni o prikazanjim stihovima ni o dijaloški organiziranoj poučnoj srednjovjekovnoj prozi. I. Milčetić u postumno objavljenom članku, napisanom poslije prvoga istraživanja Berčićeve ostavštine, dotični odlomak tumači kao “čitanje o mučenju Isusovu” (Milčetić 1955: 112).

List 27. iz prvoga toma Berčićeve zbirke S. O. Vialova opisuje u separatu pod brojem 19 (Vialova 2000b: 13) kao fragment zbornika iz 15. stoljeća, koji je u zbirku dospio 1850. godine iz Tkona (podatak prema Berčićevoj bilješki s donjega ruba verso strane). Tekst ulomka djelomično je oštećen, i to uz marginu stupca *a* i *d* te po sredini lista s obje strane jer je bio presavijen.

2. Pismo i grafija predloška

2.1. Glagoljicu ulomka paleografski možemo odrediti kao poluustavno glagoljsko pismo XV. stoljeća (nije ustavno jer, primjerice, slova nisu posve simetrična i pravilna, a prisutne su i uspravne ligature). Poraba *đerva* prilično je konzervativna jer se javlja samo jedanput za /j/ u posuđenici *anjel*. Nadredni apostrof okrenut ulijevo i (polu)štapić dio su pisarske tradicije; ti se znakovi nedosljedno i nemarno bilježe s obzirom na iskonska mjesta poluglasova. Grafemom *šta* označuje se i /ć/ i /šć/, a /št/ obilježava se analitički (*š+t*, u primjeru *zaništar*). Glagoljsko *i* uvijek je uspravno (nije polegnuto kao u kurzivu), staro uglato *m* javlja se samo u ligaturama, grafem *e* čuva sitnu središnju crticu, a *u* se ni na jednom mjestu ne javlja u pojednostavljenu obliku. Grafem *ju* uvijek služi za označivanje sekvence /ju/ (nikad samo za jotu). Mnoštvo je potvrda različitim vrstama ligatura, primjerice, *adekvatne vodoravne* dvočlane (*t+v*, *z+v*, *g+l*, *ǰ+l*, *m+l*, *p+l*, *v+l*, *z+l*, *g+a*, *z+a*, *l+ju*, *g+o*, *g+d*, *v+z...*) i tročlane (*z+a+v*, *h+l+a*, *p+l+ju*, *g+l+v*, *g+o+v*, *l+ju+d*, *o+l+e*, *i+l+i...*), *neadekvatne* (*r+d*, *e+d*, *t+i...*) i *uspravne* (*ju+r*, *p+r*, *t+r*, *b+r...*). Neizbježna su i kraćenja poznatih i čestotnih riječi (*k* = kako, *stihъ* = svetihъ, *nmъ* = namъ, itd.).

2.2. Ne možemo zaobići osvrt na grafem *jat* s lomljenim desnim bokom, koji se znalački upotrebljava na mjestu refleksa negdašnjega fonema *jat* i tradicionalno za bilježenje prejetiranoga /a/. Iako su refleksi *jata* zabilježeni i u gla-

---

² Srdačno zahvaljujem mr. Ivani Mulc što me je upozorila na ovaj Berčićev ulomak.

goljičkim i u ćiriličkim tekstovima XIII. stoljeća³, nimalo nije neobično pisanje staroga grafema na mjestu refleksa fonema jat u tekstu XV. stoljeća. Tradicionalna grafija, osobito ako je prilično dosljedno provedena, onemogućuje nam utvrđivanje stvarnoga refleksa (ili refleksā). Iznimkom u ulomku možemo smatrati ekavski refleks u prijedlogu *pred* (2 puta) i u predmetku *pre-* (*presvetoje*). Kad bismo pretpostavili da je tekst nastao u Tkonu, gdje ga je I. Berčić nabavio, i kad bismo se oslonili na suvremene dijalektološke podatke, ne možemo biti sigurni koji refleks jata treba očekivati na svim mjestima gdje pisar zapisuje glagoljski grafem *ě* u tkonskom pisanom tekstu iz XV. stoljeća. Prema nekim suvremenim dijalektološkim opisima govori sjevernoga dijela Pašmana (Dobropoljana i Ždrelac) pripadaju ikavsko-ekavskom dijalektu, a pravilo Meyer-Jakubinskoga u južnijim dijelovima otoka narušeno je povećanim brojem ikavizama (usp. Finka 1972: 263; Lukežić 1990: 21). I za Tkon navode se ekavski oblici poput *obe*, *obedvi*, *seno*, *teramo*, *venac*, pa se ekavizmi zajedno s prisutnim ikavizmima tumače kao “izravno nasljeđe ikavsko-ekavskoga ‘jata’” (Finka 1987: 214–215). U drugim pregledima navodi se podatak da Pašman “(...) pripada južnočakavskom dijalektu, iako na njemu ekavizama ima više nego drugdje u ikavskoj čakavštini (...)” (Lisac 1999: 69). S jedne strane, jasno treba reći da mjesto pronalaska teksta ili mjesto gdje se tekst stoljećima čuva ne smijemo bez dodatnih dokaza smatrati i mjestom nastanka teksta. S druge strane, kad bismo imali zabilježene reflekske umjesto grafema *jat*, vjerojatno je da u tekstu ne bismo našli odslik kojega lokalnoga govora jer su mnogi i srednjovjekovni i novovjekovni pisci često sa stilističkim namjerama prevladavali jezične okvire rodnoga kraja ili boravišta.

3. Važnija fonološka i gramatička obilježja

3.1. Osim nagađanja o refleksima staroga fonema jat, treba istaknuti vokalizaciju šva u /a/ na mjestu jakoga poluglasa i sekundarno /a/ (*věnac*, *dobar*), konzekventnu očuvanost (ne)završnoga *l* (*ukrotil*, *velmi*), potvrde čakavske jake vokalnosti (*ča*, *vazmi* uz *vzam*), čakavski refleks negdašnjega prednjojezičnoga nazalnoga samoglasnika u /a/ iza /j/ (*jaziki*) i izostanak te pojave iza /č/ u primjeru *p[o]če*, čakavsku prilagodbu grčkoga / latinskoga *g > j* ispred prednjojezičnih samoglasnika (*anjelov*). Kontinuantu praslavenskoga */d'/ isključivo je čakavsko /j/ (*věj*, *pověj*).

---

³ Usp. za *Splitski odlomak* glagoljskoga misala Štefanić 1957: 86–89 i 123. V. također Malić 1988: 74–85 za *Povaljsku listinu* i pregled literature o donjoj granici defonologizacije jata. Ikavsko-ekavsku refleksaciju možemo *pretpostaviti* i u nesačuvanim izvornicima tekstova s konca XIII. stoljeća koji su do nas doprili jedino u mlađim prijepisima, npr. u *Zakonu vinodolskom* (izvornik iz 1288, prijepis iz XVI. stoljeća), o tome v. Lukežić 1988.

Nije zabilježena devokalizacija /r̥/ i /r̥/ (*trg, naplniti*) ni prijelaz /r̥/ u /u/. Nepromijenjenom ostaje primarna sekvenca *ri* u *prinesti*, odnosno nema potvrde sekundarnom /r̥/ na tom mjestu. Sekundarna jotacija izostaje (*trnje*). Ne provodi se II. palatalizacija ako se velari ostvaruju ispred /i/ < /y/ (*reki, jeziki, slugi, sparogi*), a provodi se u pridjeva u Nmn. m. (*druzi*). Očuvane su suglasničke skupine *vs-* (*vsi*), *čr-* (*črvlenu*), *čl-* (*člověku*), *mn-* (*mnogo*), *-bv-* (*obvezana*), a dvojako je zabilježen negdašnji skup *-čbt-* > *-čt-* / *-št-* (*začto, zaništar*). Zamjenički oblici za 3. lice javljaju se s naveskom *n-* i bez njega (*jego, ňego*). Potvrđen je jedan nesažeti oblik pridjeva u srednjem rodu (*presvetoje*).

3.2. Gramatičke odlike svjedoče o miješanju i preklapanju rezultata dvaju srodnih slavenskih jezičnih sustava i normi različitih idioma, crkvenoslavenskoga i čakavskoga. Varijacije, koje su obično stilistički relevantne, posljedak su osviještena izbora jezičnih podataka. Primjerice, izmjenjuju se oblični crkvenoslavenski zamjenički nastavci *-ogo/-ego* (*togo, jago*) i hrvatski naglašeni i nenaglašeni oblici (*njega, ga*). Uz oblike *njega, ga* u Ajd. m. javlja se i zamjenički oblik *i* (*I bijaše i po gla[v]ě i govoraše...*). Oblik *jago* uvijek je postponiran imenici, a iz te se značajke zrcali pravilo sintaktičke norme crkvenoslavenskoga književnoga jezika. Variraju se glagolski oblici *bude* i *budet* u gotovo identičnim konstrukcijama: *da na križi bude raspet / da propet budet na križi*.

Među oblicima imenica treba istaknuti oblike *strani* (Gjd. ž.), *dětcě* (Djd. ž.), *križi* (Ljd. m.), *Židove* (Nmn. m.), *ruk, anjelov* (Gmn. ž. i m.), *usteh* (Lmn. s.), *zakoni, sulicami* (Imn. m. i ž.), *rucě* (Adv. ž.). Na temelju oblika pridjeva *inaku* (Ijd. ž.) uz sročni oblik imenice *smrtju* možemo zaključiti da tekst potječe iz sjevernočakavskoga područja jer u navedenoj realizaciji nastavačni morfem *-u* (*inaku*) vidimo kao dijalekatsku specifičnost (ikavsko-ekavskoga dijalekta⁴), a ne kao odraz starohrvatske paradigme. Imenica *tělo* deklinira se prema glavnoj muškoj promjeni (Ljd. *tělě*), a nije potvrđena duga osnova množine *těles-*. Potvrđeni oblici komparativa pridjeva tvore se različitim sufiksima (*veksi, počteněji*). U poredbenim konstrukcijama uz njih se javlja ili pak izostaje prijedlog *ot*, i to u susjednim rečenicama: *světlěji vsěh anjelov... / krasn[ě]-ji ot slnčnoga sijanja...* Značenje priloga pojačava se kadšto riječju *vele* (*vele p[e]čalno*).

Oblici prvoga lica prezenta ostvaruju se s nastavkom *-m* ili *-u* (*prosim, govoru*), a oblici drugoga lica uvijek imaju crkvenoslavenski nastavak *-ši* (*govoriši, mniši, kažeši, hoćeši, sudiši*). U ulomku se često rabe oblici perfekta, a zanimljiv je primjer variranja naglašenoga i nenaglašenoga oblika pomoćnoga

---

⁴ Usp. Lukežić 1998: 129–132.

glagola u rečenici: *Věm to da sam vam zadovolje po vašoj volje učinil i to je-s[a]m proti zakonu u[činil] da sam ga toliko stužil.*

Među preteritalnim oblicima, uz potvrđene oblike aorista (*hotě, stvori, reče, poče, vzvapiše*) i pluskvamperfekta (*běše se ražalilo, běše rek[a]l*), izdvajaju se obilnim potvrdama imperfektni oblici, i to uglavnom za treće lice množine i jednine. Većina je nagomilana u posljednjem odsječku fragmenta, pa osim triju oblika u 3jd. *vpijaše, bijaše, govoraše* nižu se oblici u 3mn. imperfekta: *bihu, mik[ah]u, klecahu, govorahu, pluvahu, tepěhu, trzahu, rivahu, suvahu, rugahu.*

Rijetkost su složeni futurski oblici: *ne bude směl (+ govoriti), (ne) hoćeši uči[ni]ti.* Budućnost se, kao i u crkvenoslavenskom književnom jeziku, može izricati i relativnom upotrebom prezenta, prezentskim oblicima svršenih glagola. Dobar primjer za to može biti: *Zato budi mu jure zadovolje i pustim ga.*

Osim uobičajenih imperativnih oblika, npr. *budi, buděte, mněj, vazmi, propni, pověj*, treba istaknuti i kondicionalne: *bim iměl (+ osuditi), bi ukrotil (...)* i *naplnil, bi iměl (+ [u]mrěti), bi bilo (+ zadovoljno).*

Osim glagolskih pridjeva radnih i trpnih (npr. *ukrotil, propet*), izdvojmo participe prezenta sa sufiksima: *-će (rekuće, ostupajuće, [po]zdravljajuće), -ći (hotějući, budući), -i (reki)* te oblike aktivnoga participa preterita prvoga sa sufiksima *-Ø* i *-v (vzam, pristupiv).*

Glagoli nepotpuna značenja kao što su *početi* i *učiniti* u ulomku su semantički dopunjeni drugim glagolima u infinitivu, ali kadšto i uz glagole potpuna značenja dolaze drugi glagoli (infinitivi) kao dopune: osobito se ističe upotreba glagola *zapovědati* (uz infinitive: *prinesti, svlěći, oblěći, zavezati, dati, ispełati*).

Zanimljiva je na samom početku ulomka upotreba svojevrsnoga eksplicitnoga⁵ zavisnoga upravnoga govora: *[Ju]re im se běše o petoj rěči ražalilo, kada im běše rek[a]l Isuhrst da sam ja kraļ ž[i]dovski.* Taj je tip upravno-

---

⁵ Osim eksplicitne koordinacije i eksplicitne subordinacije I. Pranjkoć razmatra i razliku je implicitnu koordinaciju i implicitnu subordinaciju (usp. Pranjkoć 1993: 11). Strukture s upravnim govorom Pranjkoć obrađuje kao implicitnu subordinaciju jer “jedina zavisnost koja se susreće među dijelovima struktura s upravnim govorom semantičke je naravi, uvjetovana suodnosom leksičkih elemenata među dijelovima” (Isto: 201). To se stajalište može prihvatiti s obzirom na suvremenu normu hrvatskoga jezičnoga standarda. Iako primjeri tzv. zavisnoga upravnoga govora koje navodimo pokazuju strukturu s upravnim govorom i kao eksplicitnu subordinaciju u starijim (samo čakavskim?) hrvatskim tekstovima, oni ne poništavaju Pranjkoćev pristup. Štoviše, smatramo da navedene “povijesne realizacije” ne smiju biti predmetom opisa suvremenoga hrvatskoga standardnoga idioma, ali mogu upozoriti i pokazati ne samo da se nekoć ostvarivala nego da još postoji jedna mogućnost, još jedna “kombinacija” koja se u hrvatskom jeziku kao standardu danas ne ostvaruje.

ga govora najlakše objasniti usporedbom sa slobodnim neupravnim govorom⁶, običnim upravnim govorom i običnim neupravnim govorom. Naime, u eksplicitnom zavisnom upravnom govoru *tuđe riječi* uvrštavaju se pomoću veznika *da*, poput običnoga neupravnoga govora, ali pritom izostaje promjena lica (zamjenica i glagola), kao u običnom upravnom govoru. Rečeni način povezivanja izostaje u slobodnom neupravnom govoru, a zamjenički i glagolski oblici obvezatno se mijenjaju u pretvaranju običnoga upravnoga u slobodni neupravni govor. Treba reći da se eksplicitni zavisni upravni govor iskorištava kao dojmljiv naracijski postupak: očuvanjem zamjeničkih i glagolskih oblika u 1. licu očito se želi naglasiti važnost iskaza govornika. Takve primjere nalazimo i u našim lekcionarima XV. stoljeća, usp. iz *Zadarskoga lekcionara* dva primjera:

I vaspet zataja néga s prisežom da “Nisam znal človika toga”.

*Ako ufa u Boga, izbavi sada néga ako hoće, jere je rekal da “Sin Božji jesam”.*⁷

U srednjovjekovnom apokrifu *Djela Andrije i Mateja u gradu ljudoždera*, u verziji iz *Tkonskoga zbornika*, postoji primjer: *O nesmisalni, kako hodite š nim iže govorit jako sin Boži jesam, a Bog ne imat sina* (usp. Grabar 1967: 186).

Sličnu pojavnost “upravnog govora unutar upravnog govora” zapazila je I. Petrović u srednjovjekovnim legendama i tumači je kao stilem kojim se “(...) najvjerojatnije želi intenzivirati pripovijedanje, tako da ono dobije novu, dramsku funkciju” (Petrović 1977: 195), usp. primjer: *Ona že otvécavši, reče k héj: “Na te sam se tužila svetoj Mariji da bi me na tebi mastila. I ona otgovorila jest mani ‘da ja nijednoga zla neću stvoriti njej, are vsaki dan 100 krat poklanjajet se mani’. Da ja upvam na héje sina da me masti nad tobu”* (Isto).⁸

4. Leksik

Umjesto sveobuhvatne raščlambe leksika, upozorimo na nekoliko potvrda koje zasigurno zaslužuju pozornost. Osim stare posuđenice *anjel* može se istaknuti u AR-u slabo potvrđena riječ grčkoga podrijetla *purpiran* (= ‘grimizan’). Javlja se u sintagmi s riječju *hlamida* (= ‘haljina; tunika’), koja nije zabilježena u AR-u, premda je bilježi F. Miklošič u *Lexiconu* (Miklosich 1862–1865, s. v. *hlamida*). Zabilježen je i talijanizam *zar* (= ‘kocka, kockanje’).

---

⁶ V. Katičić 2002: 378–380.

⁷ Malić 2004: 55, 56. Usp. Rešetar 1894: 16, 18.

⁸ Primjere (rečenice) iz Grabar 1967. i Petrović 1977. prenosimo transkripcijom.

Zanimljiva je potvrda riječi *kučma* (= ‘pokrivalo za glavu, kapa’, možda ‘kaciga’), koja je vjerojatno praslavenska riječ jer se nalazi u nekim slavenskim jezicima, ali i kao posuđenica u neslavenskim (Rumunji, Mađari, v. Skok 1972: s. v. *kučma*). Pozornost privlače dvije potvrde veznika *razvĕ* (u svezi s riječima *da* i *zato*), čije se gramatičko značenje najbolje preklapa sa značenjem koje danas u hrvatskom standardnom jeziku imaju veznici izuzetnih rečenica, primjere, *osim, jedino, nego*.

Glagol *ostupati* (zasvjedočen participom *ostupajuće*) ima značenje ‘okruživati, opkoljavati, opsjedati’, dakle riječ je zapravo o pojednostavnjenu prefiksu *ob-* (*obstupati* ili *opstupati*), a ne *od-* (*odstupati*). Osim crkvenoslavizma *vzložiti* (= ‘položiti’) zanimljiva je i dragocjena potvrda glagola *vaditi* (= ‘tužiti, optuživati’), i to u svezi s imenicom u množini (*jaziki*). Naime, u AR-u je taj glagol potvrđen tek od XVII. stoljeća, i to refleksivno (u pisanoj baštini češće ga nalazimo s predmecima, na primjer, *za-, s-, na-, o-, raz-*).

Premda je riječ o neveliku ulomku, možemo u njemu uočiti dva tipa sinonimije, kontaktne i distantne. Po toj se brižnoj jezičnoj stilizaciji, uz variranja na gramatičkom planu, ovaj ulomak može odrediti kao tipičan tekst srednjovjekovne neliturgijske proze glagoljaških zbornika XV. stoljeća.⁹ Za distantni tip sinonimije možemo navesti primjere *vaščina – sramota, ispitavati – iskati, učiniti – stvoriti, rivati – suvati*, a kontaktni tip možemo oprimjeriti segmentom: *razbojnik ili tat*. Osim toga, primjeru za kontaktni tip sinonimije mogu se pridodati distantne bliskoznačnice *lotar* (= ‘lupež’) i *zloděj* (= ‘zlotvor, zločinac’).

Na ovom mjestu posebno treba istaknuti metaforičku podlogu frazema *naplniti volju* (= ‘zadovoljiti’) i metaforičku upotrebu glagola u svezi *ukrotiti srd[ca]*.

5. Tekstološka obrada

Transliteracija. U bilješki ispod teksta navodimo transliteraciju i pritom upotrebljavamo posebne znakove za grafeme: *jat* (ě), apostrof (’), (polu)štapic (b), *šta* (č), a *ju* prenosimo dvama grafemima (*ju*). U oblim zagrada razrješavamo kraćenja, u uglatim donosimo rekonstrukciju slabo čitljivih ili nečitljivih dijelova teksta, a u lomljenim zagrada nalazi se dio riječi ili rečenice koji je suvišan i prekriven u izvorniku (pisarska pogreška). Kurzivom su u transliteraciji označene slovne pogreške. Nadredne znakove (npr. *t* u *ot*) ne označujemo posebno. Poštujemo granice riječi bez obzira na pisanje u izvorniku. Prenosimo točke i oznaku paragrafa. Jedna kosa crta označuje kraj retka, a dvije kraj stupca (A, B, C, D).

---

⁹ O jezičnostilskim značajkama srednjovjekovne proze XV. stoljeća v. Hercigonja 1983.

Transkripcija. U transkripciju prenosimo *ě* iz transliteracije (ako nije na mjestu iskonskih *e* i *i*) jer ne možemo sa sigurnošću utvrditi stvarni refleks jata na svim mjestima u tekstu. U uglatim zagradama označujemo rekonstruirane dijelove, kratice su razriješene bez zagrada, suvišne dijelove riječi ili rečenice ne prenosimo, slovne pogreške ispravljamo. U transkripciju iz transliteracije ne prenosimo slova na temelju kojih ne možemo rekonstruirati oštećene dijelove teksta. U tekst unosimo suvremenu interpunkciju. Grafemi *ń* i *ł* označuju foneme /ń/ i /ł/ jer se znakovima *lj* i *nj* označuju nesliveni suglasnički skupovi *n + j* i *l + j*. Razrješavamo grafem *šta* ili kao *ć* ili kao *šć*. Nejasna mjesta označujemo upitnikom u oblim zagradama. Ako smatramo da je nešto prepisivač ispustio, stavili smo na to mjesto upitnik u uglate zagrade.

... *Pilat hotě tu vašći[n]u stvoriti nemu, ne za ino [r]azvě zato da bi nih srd[ca] ukrotil i nih voļu naplnil. [Ju]re jim se běše o petoj řeči ražalilo, kada jim běše rek[a]l Isuhrst da sam ja kraļ ž[i]dovski.*

I zato sam mu [t]u sramotu učinil da ne [b]ude směl veće take r[ě]či govoriti. I kada mu t[a]ko stvori mnoge vašćine hotějući nim voļu naplniti, i tu Pilat k nim p[o]če govori[ti]: “Ja vam dam věděti da sam ga vele p[e]čalno ispital mn[oz]imi zakoni i mnogo stuž[il] sam něga tělo, da ja v ň[em] [...] kriviņu za ku bi iměl [u]mrěti. Da ošće Irud ne mogal nijedne kriviņe v něm najti i zato ga je naopet k nam poslal. I zato vam govoru da ne mogu ja nemu [?] taku kriviņu za ku bim ga iměl na smrt osuditi, a ni mi vi sami ne kažete něga kriviņe dělom, nere ča jaziki na nj vadite. Zato budi mu jure zadovoļe i pustim ga. Věm to da sam vam zadovoļe po vašoj voļě učinil i to jes[a]m proti zakonu u[činil] da sam ga toliko stužil. I zato vas prosim ot moje strani, ako vam je v čem zastupil ili ku vašćinu učinil, buděte mu milostivi.”

A tada prokleti Židove vkodob (?) vzvapiše vsi jedněm glasom rekuće: “O, Pilate, věj ča govoriši! Mniši li da to dětcě govoriši? I togo ti nigdare ne mněj da bi nam v tom zadovoļno bilo ča nam ti kažeši. I to mi zaništar d[r]žimo i ti nam nigdare ne hoćeši zadovoļe uči[ni]ti. I to mi tebě go[vor]imo da nam ga na smrt sudiši i ne inaku smrtju, nere da na križi bude raspet kako tat.” I tu vsi vzvapiše jedinako: “Vazmi i propni, propni ga!”

I tada Pilat, budući velmi srdit, i otgovori k nim reki: “Čudni i nemilostivi ļudi, začto hoćete da propet budet na križi kako tat ili razbojnik? Ča vam je zlo stvoril, věm da sam z[a]dovoļno ob něm iskal.” [...] [“...] [t]oliko nemilostivo razažani suprotiv ovomu člověku i nikakore jih ne mogu ukrotiti inako razvě da mu učiņu něku veliku sramotu. I kada mu tako učiņu, jeda si se brže obrate k milosti i smrt mu proste.”

I tu Pilat zapověda prinesti trnja o[t] sparogi i reče: “Ot něgo stvoriti vě-

nac, ni lěp, ni dobar, ni prostran, i tako vzložiti ga Isuhrstu na glavu.” I za voļu těsnoće da okolu něga ostupajuće prokleti Židove sulicami nabijahu věnac na glavu Sinu Božiju i oštro trnje to mu se v glavu vpijaše tako da [...] krv [...] po vsem něgo svetom tělē.

I zapověda ga svlěči iz něgověh svit i oblěči ga v jednu purpirnu hlamidu, črvļenu, i staru, i razderanu. I za vekšu sramotu da mu zapověda drugotič oči zavezati a kako tatu kada ga peļaju na oběšenje. I zapověda mu dati jednu trst v rucě. I tako oblěčena, i kruņena, i obvezana, i bosa, i trst v rucě jeho, po velě dati k [...] kučmu. I tako sramot[no] napravļena zapověda ga [n]a trg ispeļati pred p[lk] židovski na pozor [...] I ne iněmi slugami [...] tri těmi ga učini pe[la]ti, ki nijedne milosti k ně[m]u ne iměhu, nere nim mik[ah]u kako zlodějem.

I ondě n[a] [...] slugi i vitez[i] [P]ilatovi stahu okol[u] Isuhrsta. I tu jedan ot tēh pristupiv ka Isuhrstu i vzam trs[t] iz ruk jeho. I bijaše i po gla[v]ě i govoraše: “Pověj ň[i]m i n[a]m, Hrste, gdo ta jest ki te uda[ril]?” A to zato govoraše, kako reku, da ne vidi ili ne znade [...]. [D]ruzi pred nim klecahu [po]zdravļajuće ga rugani[jem] i govorahu: “Zdrav cesaru iju[d]ějski!” I tako pluvahu na něgo presvetoje lice. A ini ga b[ř]ih[u] za uši pestmi kako lotri kada pri zaru sěde. Druzi ga tepěhu po usteh, a něki mu bradu trzahu, a něki ga rivahu, něki ga nogami suvahu. I tako se nim rugahu, a ki jest počteněji i světlěji vsěh anjelov nebes[k]ih i vsěh svetih. I krasn[ě]ji ot slnčnoga sijanja da ...¹⁰

¹⁰ Transliteracija: A [...s]b pilatě hotě tu vača/[n]u stvoriti nemu· ne za ino / [r]azvě zato da bi nih srd'/[ca] ukrot(i)l' i nih volju napnlil' / [ju]re im se b(ě)še o p(e)toi řeči ra/zalilo kada im' b(ě)še rek/[a]l' is(u)h(r)st' da s(a)m' ē kral' ž/[i]dovski ¶ i zato sam mu / [t]u sramotu učinil' da ne / [b]ude směl' večē take r/[ě]či govoriti· i kada mu t/[a]ko stvori mnoge vačine h/otějuči nim' volju· napnliti ¶ i tu pilatě k nim' p/[o]če govori[t]i ē v(a)m' dam' v[ě]/[d]ěti· da sam' ga vele p/[e]čalno ispitaval' mn/[oz]imi z(a)k(o)ni i mnogo stuž/[il] sam' něga tělo da ē v ne[m] / [... /n]u krivinu za ku bi iměl' / [u]mrěti ¶ da oče irud' ně mo/gal' njednē krivine v nem' / naiti· i zato ga e naopet' / k n(a)m' poslāl' i zato v(a)m' go/voru da ne mogu ē nemu [?] t/aku krivinu za ku bim ga i/měl' na smrt' osuditi a n/i mi vi sami ne kažete ne/ga krivine dělom' nere č/a ēziki na n' vadite· za/to budi mu jure zadovolē / i pustim ga· vēm' to da / sam' v(a)m' zadovolē po v/ašoi volē učinil' i to // B es[a]m' proti zakonu u[č]inil' / da sam' ga toliko stuž/il' i zato vaš' prosim' ot / moe strani ako vam' e v č/em' zastupil' ili ku v/ačinu učinil' budēte / mu m(i)lostivi¶ a tada / prokleti židove vkod/ob' (?) vzvapiše vsi ed'/něm' gl(a)s(o)m' rekuče· o pil/ate· v[ě]i ča govoriši· mn/iši li da to d[ě]tčē go/voriši· i togo ti nigda/re ne mněi da bi n(a)m' v tom' / zadovolno bilo ča n(a)m' / ti kažeši· i to mi zani/štar' d[r]žimo· i ti n(a)m' n/igdarē ne hočeši zadovolē uč[i]ni'ti· i to mi t(e)b[ě] / go[vor]imo da n(a)m' ga na s/mr' t[ě] sudiši· i n[ě] inak/u s(ě)mr't' ju nere da na kri/ži bude rasp[et]· k(a)ko / tat' i tu vsi v[oz]vap/iše edinako v[oz]m' i i pr/orpni propni ga ¶ i tada / pilatě buduči vel'/mi sr/t[ě] i otgovori k ni/m' reki· čudni i nem(i)lo-s/tivi ljudi· začo hoče/te da propet' budet' / na križi k(ako) tat' ili raz/boinik'· ča vam' e zlo st/voril' v[em]' da sam' z[a]/dovolno ob nem' iskll// C [... t]oliko nem(i)lostivo ra/za<za>žani suprotiv' ovo/mu č(lově)ku· i nik(ako)re ih' ne mogu ukrotiti inako razv[ě] da mu / učinju něku

Zaključak

U članku smo istakli važnije jezične i nejezične značajke glagoljskoga ulomka I/27 iz Berčićeve petrogradske zbirke i prenijeli smo ga transliteracijom i transkripcijom. Ulomak teksta iz dosad nepoznatoga glagoljaškoga zbornika pisan je čakavskim književnim jezikom (s mnogim crkvenoslavenizmima) i sadrži tipične jezičnostilske značajke srednjovjekovne proze XV. stoljeća (variranje, sinonimija). Ovo svjedočanstvo hrvatske srednjovjekovne literature posebno zanimljivim čini proširenje pasionskoga segmenta i dijaloško oblikovanje, što tekst određuje kao apokrifnu ili legendarnu prozu. Daljnja istraživanja mogla bi otkriti veze toga teksta s drugim hrvatskim (slavenskim) obradama istih biblijskih motiva ili možda zbornik kojemu nedostaje jedan list, Berčićev ulomak I/27. Bez obzira na te buduće istraživačke napore, fragment možemo odmah uključiti kao izvor različitim jezičnopovijesnim istraživanjima.

Literatura

- AR 1880–1976. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII. Zagreb: JAZU.
FINKA, BOŽIDAR 1972. O govorima na zadarskom otočju. *Ljetopis JAZU* 76, 261–268.
FINKA, BOŽIDAR 1987. Mjesto govora otoka Pašmana među obližnjim govorima. *Pašmanski zbornik*, 207–217.
GRABAR, BISERKA 1967. Apokrifna Djela apostolska u hrvatskoglagoljskoj literaturi. *Radovi Staroslavenskoga instituta* 6, 109–208.

---

veliku sramotu· i kada mu t(a)ko učinju· eda / si se brže obrate k m(i)lost/i· i smrt mu proste ¶ i tu / pilatъ zapověda prine/sti trn'ě o[t] sparogi· i reče / ot nego stvoriti vĕnacъ· ni / lěpъ ni dobarъ· ni prostranъ / i t(a)ko vložiti ga is(u)h(ĕst)u / na gl(a)vu· i za volju tĕsno/ĕ· da okolu nega ostu· /pajuĕe prokleti židov/e sulicami nabiĕhu vĕnacъ na gl(a)vu sinu b(o)žiju / i oštro trnie to mu se v g/l(a)vu / vpiĕše· t(a)ko da [...]g/ [...]i krvъ p[...]še po / vseмъ nego s(ve)tomъ tĕlĕ /¶· i zapovĕda ga svlĕĕ/i iz negovĕhъ svitъ· i ob'/lĕĕi ga v' ed'nu pur'pir/nu hlamiĕu ĕrvlenu i s/taru i razde· rani· i za v/ekšu sramotu da mu za/povĕda drugotiĕъ oĕi z/avezati a k(ako) tatu kad/a ga pelaju / na obĕĕenie / <i zapovĕda mu dati / ednu trstъ v rucĕ·> i t(a)ko / oblĕĕena i krunena i obv/ezana i bosa· i trstъ v ru·// **D** ĕĕ ego povelĕ dati k [...]kupu kuĕmu· i t(a)ko sramot[no] / napravlena zapovĕda ga [n]/a trĕbъ ispelati pred' p[лѣкъ] / židovski· na pozorъ v[...] i ne inĕmi slugami d[...] / o tri tĕmi ga učini p[el]a/ti ki niedne m(i)losti k ne[m]/u ne imĕhu nere nimъ mik[ah]/u k(ako) zlodĕemъ ¶ i ondĕ n[a] [?]/lacĕ slugi i vitez[i] [p]/ilatovi stahu okol[u i]/s(u)h(ĕst)a· i tu edanъ ot tĕhъ prist/ŭpivъ ka is(u)h(ĕst)u· i vzamъ trs[ĕ] / iz rukъ ego· i biĕše i po gla[v]/ĕ· i govoraĕe· povĕi n(i)mъ i n[a]/mъ h(ĕst)e gdo ta e(stъ) ki te uda[rilъ] / a to zato govoraĕe k(ako) reku / da ne vidi ili ne znade / [...] / [d]ruzi pred nimъ klecahu [po]/zdravlajuĕe ga rugani[em] / i govora· hu zdravъ c(esa)ru iju[d]/ĕiski· i t(a)ko pljuvahu na nego / pres(ve)toe lice a ini ga b[ih]/u za uĕi pestmi k(ako) lotri k/ada pri zaru sĕĕe· druzi / ga tepĕhu po usteĕhъ a nĕ/ki mu bradu trzahu a nĕki g/a rivahu nĕki ga nogami s/uvahu· i tako se nimъ rug/ahu· a ki e(stъ)· poĕtenĕi i s(vĕ)t/lĕi vsĕhъ anĕ(e)lovъ n(e)b(e)s[k]/ihъ i vs(ĕ)hъ s(ve)tihъ· i krasn[ĕ]/i ot sl(ĕn)ĕnoga siĕniĕ· da...

- HERCIGONJA, EDUARD 1983. Iz radova na istraživanju stilematike i sintakse glagoljaške proze 15. stoljeća. *Nad iskonom hrvatske knjige, Rasprave o hrvatskoglagoljskom srednjovjekovlju*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 395–439.
- KATIČIĆ, RADOSLAV ³2002. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU – Nakladni zavod Globus.
- LISAC, JOSIP 1999. Jezično stanje zadarskoga područja. *Hrvatski govori, filolozi, pisci*. Zagreb: Matica hrvatska. 67–78.
- LUKEŽIĆ, IVA 1988. Refleksi jata u tekstu Vinodolskog zakona. *Zbornik Pedagoškog fakulteta u Rijeci* 9–10, 151–170.
- LUKEŽIĆ, IVA 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- LUKEŽIĆ, IVA 1998. *Govori Klane i Studene*. Crikvenica: Libellus.
- MALIĆ, DRAGICA 1988. *Povaljska listina kao jezični spomenik*. Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva, 17, Zagreb: HFD.
- MALIĆ, DRAGICA 2004. Najstariji hrvatski latinički spomenici (do sredine 15. stoljeća). Zagreb: JAZU.
- MIKLOSICH, FRANZ 1862–1865. *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, emendatum auctum*. Beč: Guilelmus Braumueller.
- MILČETIĆ, IVAN 1955. Berčićeva zbirka glagoljskih rukopisa i štampanih knjiga u Lenjingradu. *Radovi Staroslavenskog instituta* 2, 93–128.
- NAZOR, ANICA 2000. Uvodna riječ u *Vialova, S. O., 2000a*.
- PETROVIĆ, IVANKA 1977. Marijini mirakuli u hrvatskim glagoljskim zbirkama i njihovi evropski izvori. *Radovi Staroslavenskog instituta* 8, 5–225.
- PRANJKOVIĆ, IVO 1993. Složene strukture bez veznika. *Hrvatska skladnja, Rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnoga jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 116–226.
- REŠETAR, MILAN 1894. *Zadarski i Rañinin lekcionar*. Zagreb: JAZU.
- SKOK, PETAR 1972. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: JAZU.
- ŠTEFANIĆ, VJEKOSLAV 1957. Splitski odlomak glagoljskog misala starije redakcije. *Slovo* br. 6–8, 54–133.
- VIALOVA, SVETLANA O. 2000b. *Glagoljski fragmenti Ivana Berčića u Ruskoj Nacionalnoj biblioteci, Opisi fragmenata*. Svetlana O. Vialova, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Ruska nacionalna biblioteka – Staroslavenski institut, Zagreb.

Vrela

VIALOVA, SVETLANA O. 2000a. *Glagoljski fragmenti Ivana Berčića u Ruskoj nacionalnoj biblioteci, Faksimili*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Ruska nacionalna biblioteka – Staroslavenski institut, Zagreb.

Textological processing and linguistic analysis of Berčić's glagolitic fragment (I/27) from 15th century

Summary

The paper analyses the most important paleographic, orthographic and linguistic characteristics of a glagolitic fragment I/27 from Berčić's collection in Sankt Petersburg. The author publishes the first reading of that text (transcription and transliteration). That fragment (1 sheet), written in Croatian language, was a part of an unknown medieval codex from the 15th century. It contains a very interesting discussion between Pilate and the Jews, Pilate's opinion about non-guilt of Jesus Christ and his humiliation by the Jews.

Ključne riječi: I. Berčić, S. O. Vialova, Berčićev glagoljski ulomak I/27, srednjovjekovna proza, hrvatski jezik 15. stoljeću, transliteracija, transkripcija

Key words: I. Berčić, S. O. Vialova, Berčić's glagolitic fragment I/27, medieval prose, Croatian language in 15th century, transliteration, transcription